

УДК 343.2

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 130 КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ (ЗАРАЖЕННЯ ВІРУСОМ ІМУНОДЕФЦИТУ
ЛЮДИНИ ЧИ ІНШОЇ НЕВИЛІКОВНОЇ ІНФЕКЦІЙНОЇ ХВОРОБИ)**

Грейдіна К. І.

***Національний університет «Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого»,
м. Харків, Україна***

Статтю присвячено дослідженню проблемних питань застосування ст. 130 Кримінального кодексу України. На підставі проведеного аналізу висувуються та обґрунтовуються пропозиції щодо вдосконалення названого законодавчого положення.

Ключові слова: зараження вірусом імунодефіциту людини; кримінальна відповідальність.

У ХХІ ст. особливої актуальності набула проблема поширення ВІЛ-інфекції та СНІДу, яка зумовлена швидким темпом розповсюдження цих хвороб, а також відсутністю ефективних правових заходів у боротьбі з ними.

Згідно з оперативною інформацією Комітету з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам тільки за січень-лютий 2011 року в Україні офіційно зареєстровано 3 541 ВІЛ-інфіковані особи, в тому числі 3 537 громадян України та 4 іноземця. [15].

В Кримінальному кодексі України (далі – КК України) пріоритетне місце відведено охороні життя та здоров'я особи. Це підкреслюється і формуванням такого завдання КК України як правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина у ст. 1, а також тим, що розділ «Злочини проти життя і здоров'я особи» пересунувся з третього місця в Особливій частині Кримінального кодексу 1960 року на друге місце у Кримінальному кодексі 2001 року [16, с.104]. КК України дещо розширив коло злочинних діянь, пов'язаних із зараженням людини інфекційними хворобами чи поставленням її в небезпеку зараження ними, та диференціював відповідальність за них, пом'якшивши чи, навпаки, підвищивши її за окремі їх види. Одночасно КК України 2001 р. декриміналізував ухилення від лікування венеричної хвороби. Таке розширення здійснено шляхом внесення до таких хвороб не лише СНІДу та венеричних хвороб, а й інших невиліковних інфекційних хвороб, що є небезпечними для життя людини.

За даними офіційної статистики, злочинів у сфері зараження ВІЛ-інфекцією/СНІДом чи іншою невиліковною хворобою зареєстровано у 2005 році-39 випадків, 2006 р. – 15, 2007 р. – 11, 2008 р. – 14, 2009 р. – 15 [6].

Наведена статистика наочно демонструє, що кількість зареєстрованих злочинів за ст. 130 ККУ за останні 5 років дуже мала і це пов'язано з низкою проблем правовозастосовного характеру. Викладене обумовлює актуальність теми дослідження та її мету – здійснити аналіз положень ст. 130 ККУ та опрацювати на цій підставі пропозиції щодо їх вдосконалення.

Необхідно зазначити, що значна кількість цих злочинів є латентною, що, в свою чергу, «ускладнює роботу органів внутрішніх справ, негативно впливає на авторитет та об'єктивність судочинства, демократичні основи суспільства» [7, с. 266]. Законодавство фактично анулює можливість виявлення правопорушника, а на правосвідомість громадян покладатися неможна. Так, у Тернополі було затримано ВІЛ-інфіковану повію, яка, знаючи про свою хворобу та перебуваючи з листопада 2005 р. на обліку в обласному центрі профілактики і боротьби зі СНІДом як ВІЛ-інфікована, «працювала» із клієнтами, пояснюючи свої дії відсутністю «злого умислу» і що це «її робота». За словами начальника відділу боротьби зі злочинністю, пов'язаною з торгівлею людьми, обласної міліції Віктора Матвійціва: «Жінку звинуватять у свідомому поставленні іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту та іншими інфекційними хворобами, які є небезпечними для життя людини» [4].

Однак латентність є не єдиною проблемою у цій сфері. Ознаки складів злочинів, передбачених ст. 130 КК України, потребують свого теоретичного дослідження з метою прогнозування перспектив їх подальшого розвитку, а також підвищення рівня їх нормативного регулювання. Сучасна наука кримінального права України ґрунтується на обмеженому колі робіт, присвячених окремим аспектам кримінальної відповідальності за зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби. Це, зокрема, дослідження Андрушко П. П., Брич Л. П., Короленко М. П., Михайлова В. Є., Чувакова О. А.

Стаття 130 КК встановлює відповідальність за зараження ВІЛ-інфекцією (охоплюється такий наслідок цього зараження, як СНІД) [8], та іншими невиліковними інфекційними хворобами, що є небезпечними для життя людини (наприклад, важкі форми туберкульозу, сифіліс, гонорея).

Однією з найголовніших проблем в юридичному аспекті цього питання є неузгодженість норм кримінального законодавства і законодавства, що регулює сферу охорони здоров'я. Медичного терміну «невиліковна інфекційна хвороба, що є небезпечною для життя людини» не існує. З цього приводу Андрушко П. П. зазначив, що «інфекційних хвороб, що є взагалі невиліковними, нема» [14, с.322-328].

На противагу цьому, Брич Л. П. робить висновок, що такі хвороби є, і пропонує надати визначення невиліковної інфекційної хвороби та перелік таких хвороб у спеціальному нормативно-правовому акті. На думку Брич Л. П., під невиліковною інфекційною хворобою слід розуміти таку хворобу, збудником якої є вірус, щодо якої у медичній науці та практиці немає належним чином апробованих і дозволених для застосування методів і засобів лікування, і яка при закономірному її розвитку через більш чи менш тривалий час після інфікування призводить до смерті людини [2, с. 98-99]. Через невизначеність цього поняття виникає проблема низького виявлення та розкриття злочинів означеної категорії справ у порівнянні з іншими злочинами: відсутність правильних уявлень у працівників внутрішніх справ про характер даних хвороб, їх ознаки та способи розповсюдження.

Окрему проблему правозастосовного характеру становить спосіб вчинення цього злочину, який в законі не регламентований, але найчастіше проявляється шляхом полового гетеро- або гомосексуального контакту інфікованої особи з потерпілим

або через використання шприців наркоманами. [20, с. 77]. Через такий підхід деякі автори [10, с. 195-196] обмежують досліджуване діяння лише діями інфікованого, а інші вважають, що поставлення в небезпеку може здійснюватися як шляхом дії, так і бездіяльності. [3, с. 71-73]. В теорії кримінального права здійснення злочину в формі бездіяльності можливо тоді, коли «суб'єкт безпосередньо посягає на певний порядок і не виконує покладених на нього обов'язків» [19, с. 48]. На інфікованого за чинним законодавством покладені наступні обов'язки щодо заходів забезпечення безпеки (ст. 12 Закону «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»):

– вживати заходів щодо запобігання поширенню ВІЛ-інфекції, запропонованих закладами охорони здоров'я;

– повідомити осіб, які були з ними у статевих контактах до виявлення факту інфікованості, про можливість їх зараження;

– відмовитися від донорства крові, її компонентів, інших біологічних рідин, клітин, органів і тканин для використання їх у медичній практиці.

Тобто небезпека створюється конкретними діями винного. Свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини, може полягати, зокрема, у здійсненні статевих контактів без застосування запобіжних засобів, недотримання інших профілактичних рекомендацій (наприклад, використання не стерилізованих шприців).

Зараження іншої особи ВІЛ чи іншої невиліковної інфекційної хвороби передбачає фактичне потрапляння в її організм вірусів зазначених хвороб.

Злочин вважається закінченим з моменту: а) вчинення дій, які створили реальну небезпеку зараження іншої особи вірусом хоча б однієї із зазначених хвороб (ч. 1 ст. 130 КК); б) фактичного попадання вірусу таких хвороб в організм потерпілого (частини 2 і 4 ст. 130 КК). Такої позиції дотримуються Сташис В. В., Дудоров О. О. та Брич Л. П. У той же час Бояров В. І. вважає, що злочин, передбачений ч. 2 ст. 130 ККУ, вважається закінченим з моменту контакту з хворим після встановлення факту захворювання потерпілого, уточнюючи, що стосовно ВІЛ-інфікованих не має значення, захворів потерпілий на СНІД чи його лише інфіковано на ВІЛ. [1, с.93-97]. Ми вважаємо більш прийнятною позицію Сташиса В. В., Дудорова О. О., та Брич Л. П.

Деякі науковці вважають, що суб'єкт простого і кваліфікованого складів злочинів, передбачених ст. 130 КК – спеціальний [10, 11, 12]. Тобто суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16 років, і є носієм ВІЛ або іншої інфекційної невиліковної хвороби та знає про це. Зважаючи на це, крім ознак загального суб'єкта особа має ще й такі додаткові ознаки:

– по-перше, є носієм вірусу імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини;

– по-друге, знала про наявність у неї цієї хвороби;

– по-третє, була попереджена у закладі охорони здоров'я про свої обов'язки і про заходи недопущення поширення на інших людей цієї хвороби.

Перші дві ознаки безпосередньо вказані в диспозиції статті 130 ККУ, третя ознака слідує з положень чинного законодавства зокрема з п. 4 Постанови Кабінету Міністрів України «Про питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД» [17]. Однак слушною вважаємо думку Андрушко П. П., який звернув увагу на те, що відсутність прямої вказівки в частинах 1 та 4 ст. 130 КК про спеціальний суб'єкт злочину, дає підстави вважати, що суб'єктом передбачених злочинів має визнаватися особа, яка не є носієм такого вірусу, зокрема, медичний, фармацевтичний або інший працівник [1, с. 94].

Досліджуючи вказане питання, неможна залишити поза увагою і той момент, що згода потерпілого на поставлення його в небезпеку зараження або на зараження венеричною хворобою не звільняє винного від відповідальності за завідоме поставлення такої особи в небезпеку зараження чи її зараження ВІЛ чи іншою невиліковною хворобою. В Кримінальному кодексі Російської Федерації в примітці до ст. 122 зазначено, що особа, яка здійснила злочин, передбачений ч. 1, ч. 2 цієї статті звільняється від кримінальної відповідальності у випадку, якщо інша особа, свідомо поставлена в небезпеку зараження ВІЛ, заздалегідь знала про наявність такої хвороби і була згодна на це [21]. Однак на думку Камнева Р. Г., така згода може впливати лише на пом'якшення покарання або на звільнення від відповідальності, передбаченою ч. 1 або ч. 2 ст. 130 КК України. У даному випадку підстава звільнення може бути лише факультативною [8, с. 24-25].

Постійне прагнення законодавця до вдосконалення національного законодавства призводить до певних замкнених кіл. Так, відповідно до ст. 13 Закону «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» заборонено розголошення відомостей про хворих на СНІД, облік, реєстрація ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД громадян та медичний нагляд за ними повинні здійснюватися з дотримання принципів конфіденційності та поваги до особистих прав і свобод людини [18].

Відповідно до ст. 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я, медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, не мають права розголошувати ці відомості. Порушення законодавства України про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України. Таким чином, законодавець, встановивши кримінальну відповідальність, змусив лікарів зберігати таємницю, навіть якщо хворий є потенційно небезпечним для інших.

Саме з положень закону про конфіденційність наявності цього захворювання у хворого, виходить ще один проблемний момент: можливість лікування хворих на СНІД у звичайних лікувальних стаціонарах і знаходитися в пологових будинках зі здоровими породіллями, ВІЛ-інфіковані діти навчаються у школі зі здоровими дітьми. Таким чином, створюється найкраща ситуація для масового поширення і надійного зараження ВІЛ-інфекцією.

Викладене дає підстави для наступних висновків. Боротьба з ВІЛ-інфекцією та СНІД є одним з пріоритетних завдань держави в галузі охорони здоров'я населення,

яка повинна об'єднувати випереджувально-профілактичний вплив з комплексним соціальним, політичним, правовим, виховним та медичним підходами.

Не дивлячись на негативну динаміку поширення ВІЛ-інфекції, в Україні ще не розроблений ефективний механізм медичного і правового попередження цього захворювання. Фактично не реалізується превентивний потенціал кримінального законодавства. Норма ст. 130 КК України практично не застосовується через відсутність чітких науково-обґрунтованих рекомендацій щодо її реалізації.

Слід погодитися з позицією Брич Л. П. щодо необхідності вдосконалення кримінально-правових норм, сформульованих в ст. 130 КК України, у зв'язку з чим необхідно словосполучення «вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби» замінити словами «збудником особливо небезпечної інфекційної хвороби».

Ст. 130 КК України потребує конкретизації суб'єкта цього злочину. Вважаємо доцільним у ч. 1 та у ч. 4 вказати суб'єкт злочину так само, як він описаний у ч. 2 цієї статті.

Список літератури

1. Андрушко П. П. Проблеми кваліфікації злочинів, пов'язаних із зараженням людини інфекційними хворобами (статті 130, 131, 133 КК України) / П. П. Андрушко // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: м_ли наук_практ. конф. (Харків, 22–23 квітня 2004 року) / [редкол.: В. В. Сташис (голов. ред.) та ін.]. – К.; Х. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 93-97.
2. Брич Л. П. Значення ознак спеціального суб'єкта для розмежування складів злочинів, пов'язаних із впливом на організм потерпілого вірусу імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини / Л. П. Брич. // Крим.-пр. охорона життя та здоров'я особи: Матеріали наук.-практ. конф., Харків, 22-23 квіт. 2004 р.: Матеріали наук.-практ. конф. – К.; Х. : Юрінком Інтер, 2004р. – С. 97-99.
3. Викторов И. С. Уголовно-правовая ответственность за распространение венерических заболеваний / И. С. Викторов. – Саратов, 2003. – 94 с.
4. ВІЛ-інфіковану повію затримали в Тернополі “при виконанні” [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://vn.20minut.ua/news/59496> – Загол. з екрану
5. Джу́жа О. М., Піщенко Г. І. Проблеми боротьби з епідемією ВІЛ/СНІД в Україні / О. М. Джу́жа, Г. І. Піщенко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2004. – № 9. - [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/9text/g9_18.htm – Загол. з екрану
6. Єдиний звіт про злочинність за 12 місяців МВС України 2006 рік, 2007 рік, 2008 рік, 2009 рік, 2010 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<http://www.mvs.gov.ua/mvs/control> – Загол. с екрану.
7. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень: [Монографія] / [За ред. І. П. Красюка]. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 359 с.
8. Камнев, Р. Г. Обстановка совершения преступления и специальные основания освобождения от уголовной ответственности : Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.08 - Уголовное право и криминология ; Уголовно-исполнительное право / Р. Г. Камнев. – Самара, 2009. – 25 с.
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Офіц. вісн. України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.
10. Курс уголовного права. Особенная часть: [Учебник для вузов] / [Под ред. Г. Н. Борзенкова, В. С. Комисарова]. – М. – . – Т. 3. – 2002. – 470 с.

11. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / [За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка]. – К. : Каннон, А.С.К., 2001. – 903 с.
12. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / [За ред. С. С. Яценка]. – К.: А.С.К., 2002. – 784 с.
13. Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу України./ [За заг. редакцією Потєбенька М. О., Гончаренка В. Г.]. – К. : “ФОРУМ”. – . –
Особлива частина. – 2001. – 722 с.
14. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України. В 2-х томах./ [За заг. редакцією Андрушко П. П.]. – К. : Вид-во «Правова Єдність». – . –
Т. 2. – 2009. – 1592 с.
15. Оперативна інформація про офіційно зареєстрованих ВІЛ-інфікованих громадян України за лютий 2011 року Комітету з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://www.stop-aids.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=192:-2010-&catid=41:2009-01-14-15-23-58&Itemid=55 – Загол. з екрану.
16. Перепелица А. И. Некоторые изменения в ответственности за посягательства на жизнь и здоровье личности по новому УК Украины / А. И. Перепелица // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: Матер. наук.-практ. конф. (Харків 22-23 квітня 2004 р.) / [Редкол.: Сташис В. В. (голов. ред.) та ін.]. – К. – Х. : “Юрінком Інтер”, 2004. – С. 9-13.
17. Про питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.1998 №2026// Офіційний Вісник України 1998, 51 від 08.01.99
18. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12.12.1991 р. №1972-XII// Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – №11. – Ст. 152
19. Тер-Акопов А. А. Бездействие как форма преступного поведения / А. А. Тер-Акопов. – М. : Юрид. лит., 1980. – 152 с.
20. Уголовное право России. Особенная часть: [Учебник для вузов] / [Под ред. Ф. Р. Сундурова]. – Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 2004. – 648 с.
21. Уголовный кодекс РФ: Федеральный закон от 13.06.1996 N 63-ФЗ // Собрание законодательства РФ. –1996. – N 25. – Ст. 2954.

Грейдина К. И. Проблемные вопросы применения статьи 130 Уголовного кодекса Украины (заражение вирусом иммунодефицита человека или иной неизлечимой инфекционной болезни / К. И. Грейдина // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2010. – Т. 24 (63). № 1. 2011. – С. 256-261.

Статья посвящена исследованию проблемных вопросов применения ст. 130 Уголовного кодекса Украины. На основе проведенного анализа выдвигаются и обосновываются предложения по усовершенствованию названного законодательного положения.

Ключевые слова: заражение вирусом иммунодефицита человека; уголовная ответственность.

Greydina K. The issues of article 130 of the Criminal Code of Ukraine (the human immunodeficiency virus infection or other incurable contagious disease / K. Greydina// Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2011. – Vol. 24 (63). № 1. 2011. – P. 256-261.

The article deals with problematic issues of art. 130 of the Criminal Code of Ukraine. Based on the analysis put forward and justified proposals for improve-shenstvovaniyu name of legislative provisions.

Keywords: infection with human immunodeficiency virus; criminal liability.

Поступила в редакцию 17.05.2011 г.